

az alkotói hangok sokfélesége

A kortárs szlovák próza tematikus pillérei

SLOBODA, Rudolf
Bűnhődés
Európa, 1989

Színésznők
Ab-Art, 2005

ŠIKULA, Vincent
Mogyoróbokrok
Európa, 1982

VILIKOVSKÝ, Pavel

A gonosz
önéletrajza
(Hizsnyai Tóth
Ildikó ford.)
Kalligram, 2011

Kutya az úton
(Garajszki Margit
ford.)
Kalligram, 2013

JURÁŇOVÁ, Jana
„Cimváltozás
(metamorfoziszaink)”
Magyar Lettre
Internationale, 75

„Hviezdoslav
az élet”
„Göllerová –
Gwercová”
Magyar Lettre
Internationale, 79

RANKOV, Pavol
Szeptember elsején
(vagy máskor)
(Mészáros Tünde
ford.)
Kalligram, 2011

ŠIKULOVÁ, Veronika
Menettérti
(Mészáros Tünde
ford.)
L'Harmattan, 2014
(megjelenés előtt)

„Helyek a hálóban”
Magyar Lettre
Internationale, 87

BEŇOVÁ, Jana
„Még jó, hogy
kórházban vagy”
Magyar Lettre
Internationale, 87

„Enter
Meglátjuk, mit talál
ki a gitáros
Krisztián, László,
Hajnalka meg én
Versek”
Magyar Lettre
Internationale, 91

A többszámú kortárs szlovák próza jellegét határozott egyéni poétikával rendelkező szerzők alakítják ki. Minden egyedülállóságuk és egyediségük ellenére lehet a szerzők irodalmi műveiben több közös témát is találni, melyek később relevánssá, jellegzetessé válnak, mint pl. az emlékezet, az ideológia, a szereplők helyzete, a szülőföld és a világ kapcsolata.

Az emlékezet

Az emlékezet, az önéletrajziság és a hitelesség nem számít új témakörnek a szlovákiai irodalmi kontextusban. Elég, ha felidézünk Rudolf Sloboda, Vincent Šikula vagy Ivan Kadlečík írásait. Nyolc évvel ezelőtt, 2005-ben azonban több műben szinte egyszerre tűntek fel, és azóta újra és újra megjelennek. Teljesen véletlenszerűen, ugyanabban az időszakban három műben is: **Pavel Vilikovský** *Čarovný papagáj a iné gýče* [A csodapapagáj és más giccsek] c. kötetének két elbeszélésében, **Jaroslava Blažková** *Happyendy* [Happyendek] c. leíróregényében, és **Etela Farkašová** *Stalo sa* [Megtörtént] c. könyvében. Mindegyik mű alapjául az önéletrajzilag alátámasztott veszteség (közeli hozzátartozók haldoklása és halála) szolgált, melyet elemi egzisztenciális szituációként, külső fordulatként határoztak meg. Az írások közös elemévé az emlékek elrendezése vált: az írást annak kell formálnia, amire emlékeznek, és amire emlékezni kell. A történetek mindhárom esetben egymásra épülnek, a térbeli és az idősi közt egymásba érnek, alapos leírások helyett a dekompozíció jellemző, a kontinuitást felváltják az ismétlések, képek, jelenetek, röpké pillanatok. Az emlékezet témáját feldolgozó prózák az idő kategóriájának kérdését helyezik előtérbe, miközben a jelen-múlt tengelyen való folyamatos pozícióváltások megjelennek az írások szerkezetében is: saját feljegyzések váltakoznak mások szövegeivel, mások műveivel, és azok világának felelevenítésével.

Épp a linearitás ilyenemű megbontása a kortárs szlovák próza következő jellemzője. **Alta Vášová** *Ostrovy nepamäti* [A felejtés szigete] (2008) és **Jana Bodnárová** *Takmer neviditeľná* [Szinte láthatatlan] (2008) c. műveiben is. Mindkettejük esetében fontos elemként jelennek meg a feljegyzések, a töredékek és az emlékek. A jegyzetelés a saját emlékek rekonstruálására való törekvés mellett az emlékek elvesztése elleni harc eszközeként is megjelenik. A szerzők a jelen és a múlt között tátongó „időszakadék” megszüntetésére az irodalmi önéletrajz formájához nyúlnak.

Hasonlóképp értelmezte az írás szerepét egy teljesen más generáció képviselője, **Ján Rozner** (1922–2006) is, aki a szlovák irodalmi kontextusba

csak a 2009–2011 között poszthumusz kiadott prózája által került be. A *Sedem dní do pobrebu* [Hét nap a temetésig] (2009) c. regényének megírására feleségének, Zora Jesenskának az akkori hatalmi rendszer feketelistáján szereplő ismert orosz műfordítónak a halála késztette. A temetés szervezésének kontextusába ágyazta a kapcsolatok történetére való visszaemlékezést. A következő, ugyancsak visszaemlékező műveiben *Noc po fronte* [Éjjel a front után] (2010) és *Výlet na Devín* [Kirándulás Dévénybe] (2011) Rozner változtatott az elbeszélői hangon, saját egyedi múltja, a történelemmel kapcsolatos szubjektív tapasztalatai kerültek előtérbe. Mindkét regényben koncentráltan, ciklikusan tér vissza a gyerekkorába, ifjúkorába, korai felnőttkorába, a megírás idejébe, és eközben folyamatosan konfrontálódik a történelem eseményeivel. Így mutatja be a magánélet találkozásait a hatalom, az ideológia, a manipuláció és a torzulások világával, tanúságot téve ezáltal saját magáról és a korról egyaránt.

Az önéletrajzi elem a fiatalabb középnemzedék esetében is szembetűnő. E generáció szerzőinek egyre bővülő életbeli és irodalmi tapasztalata egy nyilvánvalóan többretegű és intellektuálisan rendszerezettebb irodalmi vallomásokot tartalmazó elbeszélést eredményez. Az autobiográfiai elem jelentősége abban ismerhető fel, hogy a szerzők gyakran térnek vissza a gyerekkorukhoz, fiatalokhoz, és gyakran reflektálnak jelenlegi élethelyzetükre is. Ez nagyon jól tetten érhető **Veronika Šikulová** *Domček jedným tabom*, [Házikó egy vonallal] (2009); *Miesta v sieti*, [Helyek a hálóban, magyar címe *Menettérti*] (2011), *Diera do svetra*, [Lyukak a pulóveren] (2012) c. műveiben.

Ugyanezt az elemet használja fel **Jana Beňová** is, aki a kapcsolatok autenticitására és a valós, aktuális időben személyesen átélt helyzetekre helyezi a hangsúlyt. *Plán odprevádzania* [Az elkísérés terve] (2008); *Preč! Preč!* [El innen! El innen!] (2012) c. műveiben a világ töredékekben való megismerésére épít, ezek összegzése alakítja ki azt a tömör irodalmi világot, mely szerzői vallomásként jeleníti meg saját útkeresését, jelentős hangsúlyt fektetve a férfiak és nők közti kapcsolatokra.

A kor ránehezülő nyomása alatt álló ember

A következő jelentős téma az ideológiához való visszatérés, mely elsősorban az eddigi magyarázatok kétségbevonásából, relativizálásából indul ki.

Az ideológia kérdését a korábban már említett **Ján Rozner** is feldolgozta.

Gyakori kiindulópontként szolgál a több szereplő szemszögéből elbeszélte történet, vagy egy

ugyanazon téma megragadása az időbeli folytonosságban. Az alsó nézőpont szószíri elbeszélése is gyakori, mivel nagyon sok szerző az élet irodalmi megjelenítéséhez a szüntelenül változó időben a gyermeki elbeszélőt választja. Ezáltal még jobban elferdül a már így is az ideológiai torzítások által meghamisított korpék. A gyermeki szemszögéből való elbeszélésre a naivitás, a tapasztalatlanság és a gyermeki tisztaság jellemző, melyet Irena Brežná a *Na slepačích krídlach* [Tyúkszárnyakon] (2007) c. könyvében, Lubo Dobrovoda *Ja, malkáč* [Én a picurka] (2005) és *Ja, veľkáč* [Én a nagyobbacska] (2008) c. regényeiben és Milan Zelinka *Teta Anula* [Annula néni] (2007) c. művében is alkalmazott.

Pavel Vilikovský esetében ez a téma a rossz boncolgatásával párosult (*Vlastný životopis zla* [A gonosz önéletrajza] (2009)). **Jana Juráňová** az ideológia témájához nemcsak a saját műveiben tér vissza, hanem az Agneša Kalinovával folytatott beszélgetéseket összefoglaló *Mojich 7 životov* [Az én hét életem] (2012) c. kötetében is. *Orodovnice* [Könyörgések] (2006) c. regényében pedig egy család nőtagjainak történeteire összpontosít, és rajtuk keresztül jeleníti meg a kor történetét is (a klerofasiszta szlovák katonai államtól kezdődően). A pszichológiai és társadalmi elemzésekkel társítva taglalja a férfiak és nők közti, a gyerekek és szülők közti kapcsolatokat, ill. a házasságot és az egyház intézményét illető konvenciókkal és sztereotípiákkal összefüggő konfliktusokat.

Az ideológia és az emlékezés témáját **Dušan Šimko** is hangsúlyozza műveiben. *Gubbio* (2009) c. regényében hatszoros betekintést enged a múltba, egy céllal, hogy az idő előrehaladtával változó besűgés témáját ábrázolja a különböző társadalmi formációk alatt egyazon ember nézőpontjának változásán keresztül. Ezen kívül foglalkoztatja az emigráció, az emigránsok helyzete, a politikailag vagy gazdaságilag külföldre kényszerült emberek tapasztalatai.

Pavol Rankov prózájában is megfigyelhető az érdeklődés a 20. századi modern szlovák történelem drámaiságának bemutatására az ideológia által fémjelzett kor egyéni nézőpontján keresztül, amit két társadalmi-történelmi regénye is tanúsít. *A Stalo sa prvého septembra* [Szeptember elsején] (2008) regénye az 1938-1968-as időszakot öleli fel, a *Matky* [Anyák] (2011) pedig az orosz Gulágot megjárt szlovák nő történetét írja le.

Az egyén helyzete

Az egzisztenciális kérdésekkel **Vladimír Balla** (1967) koncentráltan foglalkozik. Már az első *Leptokaria* (1996) c. könyvében csak egy témát

dolgoz fel, mégpedig a közvetlenül érzékelt heideggeri egzisztenciális szorongást és félelmet, mely tele van abszurditással és külső rosszakarattal. Az ehhez társuló motívumok, a hiányos kommunikáció és a magány a hitelesség egyedüli ismérveként jelennek meg. Erre a tematikus keretre épülnek Balla további kötetei is (*Outside-ria*, 1997; *Gravidita* [Terhesség] 2000; *Tichý kút* [Csendes sarok] 2001; *Unglik*, 2003; *De la Cruz*, 2005; *Cudzí [Idegen]* 2008; *V mene otca* [Az apa nevében] 2011; *Oko* [Szem] 2012). Irodalmi hősei számára az élet abszurd. Leiki traumák, fizikai gyötrelmek és borzalmak színhelye, tele nem teljesült reményekkel, csalódásokkal és magánnyal.

Az egzisztenciális feszültség Ballánál szorongással teli megjelenítésének ellenpontjaként említendő **Jana Bodnárová** (1950) empátikus és emocionális megközelítése. Az emberi érzelmi élet sokszínűségére összpontosít, a hirtelen elillanó pillanatokat megragadva. Mindenhez érdeklődéssel fordul, ami az emberben rejlő, és az őt külsőleg érintő érzelmeket illeti. Kiemeli a költői képek, az árnyalatok jelentőségét, óriási érzelmi töltettel, hihetetlen légiességgel jelenítve meg azokat (*In-somnia*, 2005).

Monika Kompaníková egzisztenciálisan súlyozott műveiben a kilátástalanság dominál, a széthulló, nem működő családok hatása a gyermekek személyiségfejlődésére, különös tekintettel a kaotikus kapcsolatokra és az aszociális viselkedésre. Két elbeszéléskötete, a *Miesto pre samotu* [A magány helye] (2003), *Biele miesta* [Fehér helyek] (2006) és a *Piata loď* [Az ötödik hajó] (2010) c. regénye is az elbeszélői szuverenitásról, a vizuális megjelenítés erejéről és a részletek iránti fogékonyságról tanúskodik.

A szülőföld és a nagyvilág

A kortárs szlovák irodalom visszatérő jellemzője a szülőföld és a külföld tematizálása. Az 1989 utáni új társadalmi-politikai helyzetben, főleg a 2000 után felbukkanó új írónemzedék által a 19. század után a szlovák kultúrában hagyományos ellentétnek számító nemzeti kontra kozmopolita, az enyém-miénk kontra idegen-ellenséges problémájaként felfogott szempont teljesen új dimenziókat öltött, és teljesen új értelmezést kapott. Mivel a régebbi nemzedék írói az előző rendszer korlátozásai miatt nem tudtak külföldre utazni és idegen országokat megismerni, ezért az ilyen jellegű tapasztalataik csak 1989-ben jelentek meg a műveikben (J. Johanides: *Dívaj sa do modrých očí Londýna* [Nézz London kék szemébe] 2002, D. Dušek: *Zima na ruky* [Fázó kezek] 2006; P. Viličková: *Pes na ceste*, 2010 [Kutya az úton]). Ez a vonal még nyilvánvalóbb a kilencvenes évek elején debütáló szerzők esetében, mint pl. **Peter Bilý** vagy **Michal Hvorecký**, és a kétezres évek elején feltűnő szerzőknél mint pl. **Svetlana Žuchová**, **Ivana Dobrakovová**, **Zuska Kepplová**.

A fiatal generáció esetében a külföld mint a főhősök átmeneti lakhelye elsősorban a külső megfigyelésre és a személyes szemponttal való összehasonlításra ad lehetőséget. A nemzeti identitással való konfrontálás már nem kap akkora figyelmet. A világ összezsugorodik, globalizálódik és egészében kerül megfigyelésre. A szülőföld és a világ

átfedi egymást, szinte összeolvadnak. Mégis az egyéni múlik, milyen helyet szán ennek a térnek saját valóság percepciójában. Ezt a közép-európai szemléletet használta fel például **Michal Hvorecký**, aki a Dunán közlekedő amerikai turistákkal teli kiránduló hajó fedélzetén játszódó *Dunaj v Amerike* [A Duna Amerikában] (2010) c. regényében Claudio Magris *Duna* c. regényére épít, miközben a regionális sztereotípiákat és a közép-európai térség ideológiai és értelmezői kliséit jeleníti meg. Az ilyen sokat utazó, a saját közegéhez nem szorosan kötődő fiatalok a következő „regény tizenegy történetben” alcímet viselő *Naum* (2012) c. kötetében is megjelennek.

A történetek idegen környezetbe való helyezése csupán a kétezres évek után jelentkezik nagyobb mértékben. Ez nagyban összefügg a fiatalok tanulási, munkakeresési, vagy feltöltődési céllal történő tömeges külföldre távozásával (Peter Bilý: *Démon svätosti* [A szentség démona] 2004; *Don Giovanni*, 2007; Rober Bielik: *Gompa – Kláštorň denník* [Gompa – kolostori napló] (2011).

A külföldi környezet dominál például **Svetlana Žuchová** műveiben is, aki első műve megjelenésekor orvostanhallgató volt Bécsben, jelenleg pedig Prágában dolgozik. A *Dulce de leche* (2003) c. elbeszéléskötetében nem okoz gondot számára szereplőinek az identitása: főhősei a világ különböző szegletéből származnak, és bejárták a világot, így a problémáik is, bár specifikusnak és egyedinek hatnak, többnyire eléggé univerzálisak ahhoz, hogy meg tudják szólítani az olvasót. Ezt jeleníti meg a Bécsben élő török emigránsok esetén a *Yesim* (2006) c. kisregényében, és ugyancsak az idegenség témájával foglalkozik a *Zlodeji a svedkovia* [Tolvajok és szemtanúk] (2011) c. regényében is.

Ivana Dobrakovová már sajátjaként értelmezi az idegen környezetet. Az Olaszországban élő író 2009-ben jelentkezett *Prvá smrť v rodine* [Első halál a családban] c. elbeszéléskötetével, majd pedig 2010-ben jelent meg *Bellevue* c. regénye is. Az elbeszéléskötet központi témáját az

emberi kapcsolatok képezik (intim kapcsolatok, családi kapcsolatok, apa és lánya közti kapcsolat), ill. a testiség motívumai és az emberi test érzékelése. Írásmódjára a titok- és a feszültségelemek használata, majd pedig a végső meglepő fordulatok alkalmazása jellemző. A marseille-i rehabilitációs intézményben játszódó *Bellevue* c. regényének nehéz élethelyzetekkel megküzdő fiatal főhősönőjen keresztül is ezt a témát feszegeti. Az ember lelki széthullását a nihilizmus, a tagadás és a gyűlölet motívumai nyomatékosítják. Pozitívumként értékelhető az élő nyelv és a belső monológok használata.

A fiatalok külföldön szerzett tapasztalatait a legjobban talán a 2011-ben felbukkanó fiatal író **Zuska Kepplová** dolgozta fel. A *Buchty švabachom* [Bukta gót betűkkel] (2011) c. regényében a szülőföld és a világ ellentétének fiktív voltát jelenítette meg: „(…) egyikünk sem ment el. Nem az éjszaka közepén csomagoltuk be a bőröndünket, nem úsztuk át a Dunát, nem másztunk át szögesdrótokat. Egyszerűen csak azt tettük, amiről mindenki beszélt: Ma utazhattok, színvonalas iskolákba járhattok, embereket ismerhettek meg, és idegen nyelven beszélhettek velük... Be szeretünk volna kapcsolódni a világ körforgásába. Nagykanállal élni az életet. Hagyni, hogy beletörjön a fogunk. Senkit és semmit sem hagytunk el. Ha mégis, azt is csak szimbolikusan.”

A kortárs szlovák irodalmi kínálat nagyon sokrétű és sokszínű. A szerzők folyamatosan keresik a saját hangjukat, saját kifejezési módjukat. Ugyanakkor kommunikálnak is egymással szövegeik rejtett rétegein keresztül. Tessék választani!

DÓSA ANNAMÁRIA FORDÍTÁSA

„Very soon – money and love”
Magyar Lettre Internationale, 93

ŠIMKO, Dušan
Esterházy lakája
Kalligram, 2002

Kassai maraton
Kalligram, 2004

Gubbio – Besűgők könyve
Napkút, 2011

BALLA
De la Cruz
(Hruska Nóra ford.)
Nap kiadó,
Dunaszerdahely,
2006

„Remete”
Magyar Lettre Internationale, 63

HVORECKÝ, Michal
„Brand party”
Magyar Lettre Internationale, 44

„A Duna Pozsonynál”
Magyar Lettre Internationale, 81

„Csonka országban élni, mégis az egészről álmodni”
Magyar Lettre Internationale, 87

DOBRAKOVÁ, Ivana
„Örökség”
Magyar Lettre Internationale, 83

„A nizzai strandon”
Magyar Lettre Internationale, 85

KEPPOVÁ, Zuska
„Bukta gót betűkkel”
Magyar Lettre Internationale, 84

„Anka – London, Natalia – Párizs, Juliana – Budapest”
Magyar Lettre Internationale, 85

„Akár a kariatídák”
Magyar Lettre Internationale, 86

„Delta”
Magyar Lettre Internationale, 87

„Expatok Budapesten”
Magyar Lettre Internationale, 91

